

John Holt: Tekintély

április 11, 2013

A szerző *Freedom and Beyond* (Szabadság és azon túl) c. könyvének 5. fejezete

Némelyek, akik az iskolareformmal sokat foglalkoznak, gyakran túl sokat időznek annak a különbségnek a bemutatásával, ami a „nyitott iskolák” és a „szabad iskolák” között van. A nyitott (vagyis a szerintük „jó”) iskolák olyanok, mint az új brit elemi iskolák: ahol a tanárok, szerintük, „nem adják fel le tekintélyüket”. A szabad iskolákban (amik szerintük a „nem jó” iskolák), mint Summerhillben vagy számos más amerikai szabad iskolában, a tanárok, szerintük, „feladják tekintélyüket”. Mások, akik a szabad iskolák szemszögéből nézik a dolgokat, ugyanígy definiálják a helyzetet, csak épp a szereplőket cserélik fel. Amikor magukról szólnak dühösen és megvetően közlik: „Nem nyitott iskola vagyunk, hanem szabad iskola!”. Mindebből arra lehetne következtetni, hogy létezik egy jól látható-érzékelhető választóvonal, amely a nyitott és a szabad iskolák között húzódik. Pedig nincs!

Az első új brit elemi iskolák között, melyet csodálói „nyitott”-nak hívnak, nincs két egyforma. Az egyikben a tanárok csinálnak, vagy engednek csinálni olyan dolgokat, amitől más iskolák mereven elzárkóznak. Sőt magukon az iskolákon belül, a tanárok között is hatalmas különbségek vannak abban, hogy mit engednek, vagy nem engednek meg a diákoknak. Még egyes tanároknál is megállapíthatjuk, hogy míg bizonyos helyzetekben nagyon engedékenyek és lazák, másokban viszont merevek és szigorúak. Mindannyiunknak megvannak a magunk elképzelései arról, hogy mi fontos, és mi lényegtelen, megengedhető vagy nem. Mindezeket a különbségeket nem lehet olyan egyszerű módon felcímkézni, mint „nyitott” vagy „szabad”, ezzel azt sugallva, hogy mi a helyes és mi a helytelen.

Nagyon sok függ a gyerekektől maguktól, és az ő tényleges szükségleteiktől. Dennison a „Gyerekek élete“ c. könyvében nagyszerűen bemutatja a gyerekek egymás közötti interakcióit, a vitákat, a küzdelmeket, amik fajulhattak egészen a nyílt agresszióig, melyeket az „Első utcai“ iskolában figyelt meg. Eredetileg a szándék és irányelv az volt, hogy a tanárok ne avatkozzanak bele a gyerekek konfliktusaiba, csak akkor, ha már majdnem vér folyik. Izgalmas, szórakoztató és megható ezeket olvasni. De tudom, hogy jelen lenni ezeknél a konfliktusoknál lelkiileg nagyon megterhelő. Tapasztalatból tudom, hogy a gyermeki düh engem nagyon felkavar, talán jobban is, mint indokolt lenne. Valószínűleg én sokszor szükségét éreztem volna beavatkozni, és lecsillapítani a feleket.

Egészen bizonyos, hogy az angol „nyitott“ iskolák pedagógusainak legtöbbször, szemben a szabad iskolák pedagógusaival, nem is hagyta volna, hogy a nézeteltérések odáig fajuljanak, mint amiről Dennison ír. Mégis, pont azért, mert ezek a dolgok megtörténhettek – nem csupán egyszer, hanem újra és újra – volt az iskola egy olyan különleges hely, ahol a gyerekek önmagukat a többiekkel folytatott szabad interakciójukon keresztül megismerhették, és ez által önmagukról és a világban elfoglalt helyükről világos képet tudtak kialakítani. Csak, mert megkapták a szabadságot, hogy veszekedjenek, sőt akár verekedjenek is, vált számukra lehetővé, hogy mindebből tanuljanak is.

Más vonatkozásokban a tanárok pozitívan beavatkoztak a gyerekek életébe. Dennison elmondja, hogy világos követelményeket állítottak fel, melyeket a gyerekek elutasíthattak, ha azok számukra értelmetlennek vagy túlzottnak tűntek. Az iskola távolról sem volt a hely, ahol mindenki azt csinálhatott, amihez kedve szottyant. Épp Dennison az, aki teljes mértékben elítéli az ilyen iskolákat és annak vezetőit.

A gyerekek és felnőttek jó kapcsolatának kérdése igen fogós kérdés, és nem lehet egyszerűen a felnőttek tekintélyét latba

vetve lerendezni.

Egy beszélgetésben nemrégiben azt mondtam, amit egyébként gyakran ismétlek is, hogy nem szabad a gyerekek beszédét folyton korigálnunk. Valaki megkérdezte, hogy miért és azután választ is adott a saját kérdésére: mert a gyerekek fiatalok, érzékenyek, könnyen elszégyellik magukat, és lehetséges, hogy a javítgatás elveszi a kedvüket a további beszédétől. Milyen igaz! De van ennél nyomósabb érvünk is. Más ember beszédét kéretlenül kijavítgatni, bárki legyen is az, a legotrombább udvariatlanság. Ugye nem tesszük meg senkivel a magunk korosztályában, és azonnal leírjuk azokat, akik ezt velünk teszik.

Nemrégiben négy napot töltöttem Franciaországban barátaimnál, akik a francia oktatás szabadabbá tételén fáradoznak. Bár korábban folyékonyan és viszonylag helyesen beszéltem franciául, sőt tanítottam is, az utóbbi 16 évben, amióta nem jártam Franciaországban, viszonylag kevés alkalom volt beszélni is a nyelvet. Nagy öröm volt számomra újra hallani, beszélni, és gondolkodni ezen a nyelven, és újra egy bizonyos fokig otthon érezni magamat a francia nyelv területén. Ugyanakkor biztos voltam abban, hogy rengeteget hibáztam.

Gyakran, amikor nem voltam biztos benne, hogy amit mondok valóban franciás-e, vagy csak egy angol szöveg szó szerinti fordítása, megkérdeztem a vendéglátóimat erről. Ekkor ők nagyon tapintatosan megmondták nekem, hogy valóban az volt-e a helyzet. De ezen túl, amikor nem kérdeztem, nem mondtak semmit, részben azért mert udvariasak voltak, részben, mert bölcsen belátták, hogy a velük folytatott sok-sok beszélgetés folyamán amúgy is újra folyékonyá válik a beszédem.

Kellemesen együtt élni más emberi lényekkel, legyenek azok felnőttek vagy gyerekek, szinte már művészet. Ha szabályokat állítunk fel ezzel kapcsolatban, az nem sokat segít. Ha nekem mégis egy általános szabályt kellene alkotnom arra, hogyan éljenek és munkálkodjanak együtt a felnőttek a gyerekekkel,

akkor ez a következőképpen szólna: ne tegyél semmi olyat egy gyerekkel, amit nem tennél meg olyan felnőttekkel, akiknek a jó véleményére adsz, vagy akikhez közel állsz érzelmileg. „A magad dolgaival törődj” – ez nem is olyan rossz szabály az emberi kapcsolatokban. Természetesen, ha látjuk, hogy valaki épp belesétál egy gödörbe, akkor felkiáltunk, hogy nézzen a lába elé. Ebben az értelemben helyesen avatkozunk be a gyerekek életébe is.

De mindennek semmi köze nincs az ún. „felnőtt tekintély”-hez, ami alatt sokan azt értik, hogy joguk és kötelességük állandóan megmondani a gyerekeknek, mit csináljanak. Fordított helyzetben, ha egy gyerek egy laboratóriumban, amelyben ő épp dolgozik, látná, hogy valami veszélyes savhoz akarok nyúlni, vagy áramütés fenyegetne, rám szólna, hogy vigyázzak, és ne nyúljak oda. Ugyanez a helyzet, ha egy nyolc éves gyerek, aki már tapasztalt síelő, figyelmeztetné a felnőtteket, hogy az a lejtő, aminek nekikészülnek, számukra túlzottan veszélyes. Itt egyáltalán nem az életkorból adódó tekintélyről van szó, hanem a nagyobb tapasztalatból származó tekintélyről, ami viszont nem feltétlenül kötődik életkorhoz.

A gyerekek nagyobb biztonságban érzik magukat, és szabadabban fedezik fel a világot, ha tisztában vannak azzal, hogy a felnőttek óvják őket azoktól a szituációktól, amelyekben komolyan megsérülhetnek. Másként szólva, ők nem szeretik a kellemetlen meglepetéseket. Egy kis gyerek ordítása, aki éppen a fejére rántott valamit, inkább ennek szól, mint a tényleges fájdalomnak. Természetesen a gyerekek tudni szeretnék azt, hogy mik azok a dolgok, amikért alaposan kikaphatnak a felnőttektől. Állíthatunk fel szabályokat, de akkor azok legyenek világosak, és nem titkoltak.

Ám ez sem jelenti azt, hogy a gyerekek mindenre igénylik a szabályokat. Ha mindenről, amibe belevágnak előtte el kell gondolkodniuk, hogy szabad-e megtenniük, nem fognak-e miatta konfliktusba kerülni a felnőttekkel, akkor az egész egyszerűen csak nyűg lesz számukra. Ez nagyon nagy mértékben nehézkessé

teszi az életet.

Éveken át, amikor iskolai osztályokat látogattam meg, magammal vittem egy magnetofont, és hagytam, hogy a gyerekek belebeszéljenek, majd visszahallgassák a saját hangjukat. Nemrégiben egy kis szabad iskolában jártam a magnómmal. A gyerekek között voltak középosztálybeliek és szegények, feketék és fehérek. Mint mindig, amikor látták, hogy a felvevőbe beszélek, megkérdezték, hogy mi az. Mint mindig hagytam őket, hogy feltegyenek kérdéseket, és azután visszajátszottam nekik azokat, hogy hallják a saját hangjukat. Hamarosan körém gyűltek, és sorban álltak, hogy kipróbálják, és hallhassák a saját hangjukat.

Egy idősebb gyerek különösen kitartó volt. Minden esetben, amikor kezébe került a mikrofon valami dalt énekelt bele, ami tele volt tiltott szavakkal. Először meg sem akarta magát hallgatni, hanem elmenekült. Második alkalommal, amikor látta, hogy nem történt semmi rossz azokkal, akik hallották a dalt, maga is a közelben maradt. De arcán tükröződött az aggodalom, és kényszeredetten nevetett. Minden alkalommal, amikor rám nézett, az arcára volt írva a kérdés „vajon megbüntetnek majd ezért?”. Valószínűleg kereste a határokat, vagy meg akart győződni arról, hogy vannak-e egyáltalán ilyenek. Lassan világossá vált számára, hogy ebben az esetben nincsenek. Semmivel nem tudott kihozni a sodromból.

Engem csak az érdekelt, hogy mit akar mondani. Amikor ez világossá vált számára, hatalmas változás következett be a viselkedésén. Nem tolakodott oda többé a mikrofonhoz. Beszéde nyugodttá és figyelmessé vált. Mivel mindent elmondhatott, amit akart, elkezdett azon gondolkodni, hogy mi is legyen az. Egészen megváltozott hangon elmondott valamit arról, hogy mit szeretne kezdeni az életével. Nem nagyon mély dolgokat, vagy nagy felismeréseket, de legalább valami igazit, valódit. Minthogyha soha korábban nem tette fel volna magának a kérdést: „Mit is akarok mondani?” Mintha eddig csupán reagált volna, mindarra, amit tőle kérdeztek, vagy elvártak tőle, vagy

arra, amit ő várt másoktól. Most mindez a sok kötöttség elillant, és csak saját magának mondta a mondandóját. Ritkán van erre alkalmunk az életben – nem csupán gyerekként, hanem felnőttként is. És soha nem fog ez megtörténni, ha folyton azon aggódunk, hogy mikor lépünk át határokat.

Tekintélyem, amellyel valóban rendelkeztem, máshonnan származott: Abból, hogy volt egy magnóm, tudtam, hogy hogyan működik, és valamely okból elég erős voltam ahhoz, hogy nem ijesztett, vagy bántott meg semmi, amit ő mondott.

Természetesen, ha én egy tradicionális állami vagy magániskolában tettem volna ugyanezt, a helyzet egész más lett volna. Bizonyos mértékig aggódtam volna, hogy mit gondol a tanár, hogy nem kerülök-e én vele konfliktusba, vagy nem keverem-e én őt konfliktusba a szülőkkel, vagy a vezetőséggel. Én magam is belekeveredtem volna a határ-kereső játszmába, amiben ugyanez a gyerek jól elszórakozott volna egy ideig azzal, hogy rájöjjön, hol vannak nekem a határok, – és a gyerekeknek velük született képességük van az ilyesmihez- és szépen letesztelte volna, mi van akkor, ha átlépi azokat a határokat. Lehet, hogy ez mulatságos és érdekes lett volna számára, de soha nem jutott volna el ahhoz a nagyon izgalmas kérdéshez, hogy mit is szeretett volna mondani.

Én úgy látom, hogy nagyon túlbecsüljük a gyerekek (felnőttekkel szembeni) hatalmi harcok iránti vágyát. Annyira belemerülünk abba a küzdelembe, hogy megtartsuk a hatalmunkat felettük, hogy azt gondoljuk, hogy ők meg folyton arra törekszenek, hogy elragadják tőlünk azt. Valójában számukra világos, hogy nekik nincs hatalmuk, és hogy mi viszont komoly hatalommal bírunk felettük. Ezt a gyerekek nem szeretik, és már alig várják, hogy ez végre megváltozzon. De teljesen tisztában vannak azzal, hogy az adott pillanatban erre nem sok esélyük van. Ha a gyerekek egészségesek és boldogok, akkor van más foglalatosságuk, el vannak foglalva az életükkel. Nem akarnak állandóan velünk veszekedni. Ameddig nem élünk vissza elviselhetetlenül a hatalmunkkal, ameddig nem nyaggatjuk őket

állandóan, addig a gyerekek ezt a helyzetet többségben elfogadják, talán jobban a kelleténél. A gyerekek és felnőttek közötti veszekedések mozgatórugója legtöbb esetben maga a felnőtt, aki állandóan be akarja bizonyítani azt, amit a gyerek soha egy pillanatra nem is kérdőjelezett meg, ti. hogy ő a főnök.

Hányszor hallom repülőtereken, vagy másutt, otthonokban, vagy nyilvános helyeken, a két-három éves gyerekeknek szóló régi jól bevált szöveget: „Ha azt mondom neked, hogy gyere ide, akkor ide jössz, megértetted?” Így azután tekintélyért folytatott küzdelemben, amit soha nem is vitatott el tőlünk senki, lerombolhatjuk azt, szépen apránként, és eljön a pillanat, amikor egyszer csak el is vész a ködbe, és akkor majd csodálkozva agonizálunk azon, hogyan történhetett ez meg. A gyereket akkor már nem érdekli az egész. Már annyira sokat érezte az elégedetlenségünket a bőrén, hogy belefásul, és nem érzi tovább. Annyit vitatkoztunk vele feleslegesen, csip-csup dolgokon, hogy a gyerek egy idő után arra jut, minden veszekedés alaptalan és felesleges, és tetejébe még öncélú is. És akkor, amikor tényleg fontos lenne valamin elvitatkozni, amikor tényleg meg kell védenünk a gyereket egy-egy katasztrofális lépéstől, akkor már akár a falnak is beszélhetünk: egy szavunkat se fogja beengedni.

A felnőtt tekintélyről szóló gyakran hangoztatott közhelyek például: „Nem szabad az ő szintjükre leszállnunk.”, vagy „Nagy hiba haverkodni a gyerekekkel!”, vagy „Nem szabad felcserélnünk a szerepeinket!” (mintha felnőttnek lenni egy szerep lenne) vagy „Nem szabad úgy tennünk, mintha nem lennénk felnőttek!” Nehéz megmondani, hogy mit is jelentenek ezek a kijelentések. Vajon a „haver” azonos-e a „barát”-tal? Ha igen, akkor a kijelentés úgy is értelmezhető, hogy egy ember aki 21 év felett van (vagy ahol meghúzzuk ezt a határvonalat), annak nem lehetnek fiatalabb barátai? Ha viszont nem ez a helyzet, akkor talán létezik egy bizonyos szabály arra, hogy a különböző korú emberek milyen életkorúakkal barátkozhatnak, anélkül, hogy az

illendőség határait megsértenék? Egy 23 éves barátkozhat egy 17 évessel, de 12 évessel már nem?

Hogyan tudnék nem úgy tenni, mintha felnőtt lennék? A kijelentés mögött húzódó gondolat nyilván az, hogy vannak dolgok, amit egy gyerek megtehet, de egy felnőtt soha, ha tehát mégis valami ilyesmire vetemedne, akkor úgy tesz, mintha nem lenne felnőtt? Sőt azt is sugallja, hogy meg lehet tévesztetni a gyerekeket, el tudom velük hitetni, hogy én nem vagyok felnőtt. Ha ezeket az óvatosságra intő kijelentéseket megvizsgáljuk, a következőkre jutunk. Bárki, aki magát felnőttnek definiálja, vagyis elmúlt 21 éves, jogosult szerepénél fogva, hivatalból megvan a korlátlan joga arra, hogy megmondja, hogy a gyerek mit tegyen, és hogy megbüntesse, ha az nem teszi azt, amit a másik mond. És tényleg, ezt erősítik az írott és íratlan szabályok.

Sem a rendőrség, sem a bíróságok nem állnának soha egy gyerek mellé, aki engedetlen volt egy felnőttel szemben; ez alól csak az lehet kivétel, ha a gyerek bizonyítja, hogy ezzel egy másik felnőtt parancsának tett eleget. Nem sok olyan szülő akad, aki, egy másik ember abbéli panaszára, hogy a gyereke nem engedelmeskedett neki, a gyereke védelmében kelne ki, és megkérdőjelezné, hogy milyen jogon parancsolgat az a felnőtt a más gyerekének. A gyerek felnőtt védelme nélkül teljesen védtelen más felnőttekkel szemben.

Egy pillanatra elfogadva, hogy ez igaz (de igazából kételkedve abban) belátom, hogy nem szabad úgy tenni, mintha feladtam volna korlátlan jogaimat a tekintetben, hogy őt javítgassam és szidalmazzam, amikor valójában nem adtam fel. A gyerekeknek joga van ahhoz, hogy tudtára hozzák, hogy a másik fél azokhoz tartozik-e, akik bajba keverhetik őket, hogy az őrmesterek vagy a sorkatonák táborához tartozik-e. Nem szabad olyan helyzetbe kényszeríteni a gyerekeket, hogy folyton ezen kelljen törniük a fejüket.

Sokkal méltányosabb ezt világosan kinyilvánítani.

Egyszer, amikor télen barátaimat látogattam meg, viszonylag kicsi gyerekeik megkértek, hogy menjek ki velük hógolyózni. Beleegyeztem. Hamarosan mindannyian engem céloztak meg, én meg minden erőmet latba vetettem, hogy védjem magam, és a nagy igyekezetben egy-egy puha hógolyóm eltalálta őket. Egyszer csak ráéreztem valamire. Az egyik idősebb gyerek komolyan bedurvult. Olyan nagy és kemény hógolyókat csinált, amekkorákat csak tudott, és várt a pillanatra, amikor a többi gyerekkel voltam elfoglalva, hogy közel lopódzhasson, és teljes erejéből az arcomba dobhassa a hógolyóit. Miután egy párszor majdnem sikerült is ez neki, felfigyeltem rá. Világossá vált a szándéka. Nyilvánvalóan fizikai fájdalmat akart nekem okozni.

Amikor már semmi kétségem nem volt e felől, akkor odaszóltam: „Ebből elég volt! Én kiszállok!” Mindenki elkezdett ostromolni, hogy miért? Ekkor ennek a bizonyos gyereknek szögezve közöltem: „Te folyamatosan engem akarsz eltalálni úgy, hogy közvetlen közelből az arcomba dobsz. Biztos úgy gondolod, hogy ezt megteheted, mert tudod, hogy én nem fogom veled ugyanezt tenni. Én ilyen szabályok mellett nem játszom.” A gyerek nem vitatkozott, mert tudta, hogy igazam van. A többiek tiltakoztak egy ideig, nem igazán értve, hogy miről is van szó, de én komolyra fordítottam a helyzetet, és bementem a házba.

Nem akartam őt bántani, de azt sem akartam, hogy megsérüljek, mert ezzel komoly konfliktusba kevertem volna őt a szüleivel. Gyáva dolog lett volna úgy tenni, mintha egyenlő felek lettünk volna, hiszen én sokkal nagyobb voltam nála. Gyáva dolog lett volna az is, ha én abba a tudatba ringatom, hogy egyenlőnek érzem magam a csatában, (egy másik gyereknek okozott monokliért nem kapott volna ki), hiszen ha igazán elfajultak volna a dolgok, bármelyik pillanatban visszaléphettem volna a felnőtt szerepbe, és leverhettem volna a gyereket. Amikor bementünk, egyikünk sem szólt az esetről, csupán annyit mondtunk, hogy elfáradtunk.

Most elmondok egy másik történetet, ami megvilágítja, mi szándékom volt az előző elmondásával. Két közeli barátommal és az ő öt éves kislányukkal elmentem egyszer az ismerőseikhez. A nappaliban beszélgettünk, zenét hallgattunk. A gyerek és én a kanapén ültünk. Szépen fokozatosan, kb. fél óra leforgása alatt, a beszélgetés és zenehallgatás közben kibontakozott kettőnk között egy kis játék. A szobában jelen lévők közül (mint utólag megtudtam) nem vette észre ezt senki. A játék kifejlett szakaszában valami ilyesmi történt: J., a kislány a jobb oldalamon ül. Látszólag nem figyelek rá. Jobb kezem ökölbe szorítva.

A kezébe veszi az öklöm és kibontja az ujjaimat, egyenként. A kinyitott tenyerembe beletesz egy szénsav elpárolgás-gátló kupakot. Ez után akkurátusan visszazárja a tenyeremet, ahogy előtte volt. Én látszólag észre sem veszem, mintha nem is az én kezem lenne. Amikor már a tenyerem bezárult, ő szól, hogy nézzem meg, mi van benne. Kinyitom a tenyerem, odanézek, mintha most látnám először. Lassan bontom ki az ujjaimat. Amikor meglátom a kupakot, nagyon meglepődöm, mintha nem tudtam volna, hogy bármi is van a tenyeremben.

Elképedve tekintek rá. „Hát ez meg micsoda?” – kérdem csodálkozó hangon. „Egy kupak!” – feleli ő. „Egy kupak, nahát!” – mondom, még mindig csodálkozó tekintettel. „Honnan került ez ide?” – J. csak vár. Megismétlem a kérdést és közben kémlelőn nézek a plafonra. J. veszi a lapot. „Az égből pottyant ide.” – közli ünnepélyesen. Én meg még mindig a plafont kémlelve: „De ki tehette ide?” J. még mindig ünnepélyes hangon: „A felhők voltak.” Megint csodálkozva én: „A felhők voltak.” Ingatom a fejem ezen a csodán, miközben leteszem a kupakot az asztalra. A játéknak vége, hátradőlök, és újra a beszélgetés felé koncentrálok a figyelmemet. Nemsokára, elegendő várakozási idő után, szól nekem, hogy szorítsam ökölbe újra a kezem. És akkor eljártsszuk ugyanazt, ugyanazzal a komolysággal, csodálkozással. Hányszor? Elég sokszor, mindig hozzáadva valami kis apró változtatást.

Legalább hatszor-nyolcszor eljátszottuk ezt így. Egyszer csak, minden megjegyzés nélkül, J. befejezi a játékot, vagyis inkább nem kezdi újra. Valami másba kezdünk – már nem emlékszem, mibe. Valami mást játszottunk. Talán J. elfáradt és aludni támadt kedve. Vagy talán, hozzám hasonlóan elterelte a figyelmét a beszélgetés, vagy a zene. Talán haza indultunk. Mindenesetre a játék befejeződött. Talán legközelebb, ha még emlékszik rá, újra játsszuk, és még újabb változtatásokat eszközölünk rajta. De az is lehet, hogy ezt a játékot többé nem játsszuk.

Mi is történt itt? Lemondtam a felnőtt-tekintélyemről? Leereszkedtem az ő szintjére? Megpróbáltam haverkodni vele? Úgy tettem, mintha nem lennék felnőtt? Összekevertem a szerepeket? Vagy mi? Nyilván egyik sem történt ezek közül. Bizonyos értelemben egyenlő félként vettem részt a játékunkban. Ugyanakkor nagyon is felnőttként viselkedtem. El tudnánk képzelni, hogy J. ugyanezt a játékot egy vele egykorú, öt év körüli gyerekekkel játssza el? Nem mintha nem tudnának még ennél is, százszorta jobb játékokat kitalálni.

Viszont ennek a játéknak az adta a pikantériáját számára, hogy komoly felnőttként vettem benne részt. Ha én úgy tettem volna, mintha öt éves volnék, nem alakulhatott volna ki közöttünk ez a kis móka. Az egyetlen dolog, amit tettem az, hogy elbűvölődtem attól a fura tárgytól ott a kezemben. Ez adta a játék lényegét. Ha akkor azt mondom, hogy ne haragudj J., de most nem érek rá játszani, vagy épp nincs kedvem hozzá, ő nem erőszakoskodott volna, nem azért, mert félt volna, hogy feldühít vele, hanem mert tudta volna, hogy ha nincs meg hozzá a hangulat, akkor a játék nem lesz jó. Ahogyan mondás tartja, kettőn áll a vásár.

Dennison a felnőttek természetes tekintélyéről szól, a bürokratikus vagy hivatalos tekintéllyel szembeállítva azt. Ez utóbbiaknak csak a büntetés eszköze van a kezében, hogy kifejtsék erejüket. A felnőttek tekintélye viszont nem abból adódik, hogy elmúltunk 21 évesek, hiszen egy 5 évesnek még egy

18 éves, sőt akár egy 12-15 éves is idősnek tűnik, hanem abból, hogy testileg nagyobbak vagyunk, régebb óta élünk ezen a világon, többet láttunk belőle, több szót ismerünk, több képesség birtokában vagyunk, több tapasztalattal rendelkezünk. Amennyiben tekintélyünk természetes, igazi és hiteles, nem is állhat módunkban lemondani róla.

Amikor J. és én játszunk, amit gyakran teszünk, az én természetes tekintélyem abból fakad, hogy jó velem játszani; izgalmas játékokat eszelek ki, vele egyenlőként merülök bele a játékokba, el tud kapni a játék heve, és ugyanannyira élvezem, mint a kislány. Akkor nem lenne természetes tekintélyem előtte, ha csak azért játszanék vele, hogy őt szórakoztassam, vagy leereszkedő stílusban tettetném, hogy élvezem. Herndon pontosan rámutat minderre a „Túlélés a szülőházában” c. könyvében.

Ő és kollégái, mint sok más hozzájuk hasonló zseniális tanár a nyílt oktatásban sokáig erőlködtek, hogy izgalmas dolgokat találjanak ki a gyerekeknek. Csak később ébredt rá, hogy tulajdonképpen nem is sikerültek ezek annyira izgalmasra a gyerekek számára, ráadásul azzal, hogy olyasmire akarta őket rábírni, amit ő maga amúgy sosem tett volna meg, ő volt hiteltelen és nem őszinte. Nem kihasználta a természetes tekintélyét, hanem inkább aláásta azt, azzal, hogy úgy tett, mint akit érdekelnek azok a dolgok, amik valójában nem érdekelték. Azzal is rontott a helyzeten, hogy nem tárta fel a gyerekek előtt, mi érdekli őt igazán, és nem mutatta meg valódi énjét.

A „Mit csináljak hétfőn?” c. könyvemben rengeteg projektötletet vázoltam fel tanárok és diákjaik számára, de azzal a kitéttel – amit sajnos nem sok tanár vett komolyan – hogy csak akkor használják fel az ötleteket, ha azok valós érdeklődést gerjesztenek bennük, mert ha ők maguk unalmasnak érzik, a gyereket sem fogja felvillanyozni. Olyat válasszanak inkább, amibe ők maguk is élvezettel vetik bele magukat. Lássák azok a diákok, hogy a tanár is élvezzi a dolgot. Tegyük

számukra láthatóvá a tanáruk intelligenciáját, képzelőerejét, energikusságát. És ekkor, de csakis ekkor gyakorolhatják természet adta tekintélyünket.

Charles Silberman „Krízis a tanteremben” c. könyve nagyon jó és széles körben olvasott pedagógiai mű. A Carnegie Alapítvány jóvoltából három évig tanulmányozhatta az amerikai állami oktatást. A könyvben, nagyon helyesen, azt fogalmazza meg, hogy a legtöbb állami iskola unalmas, örömtelen, merev, kicsinyes és tönkreteszi a gyerekek érzelmi világát. Arra buzdít, hogy alkalmazzunk rugalmasabb módszereket, engedjünk több szabadkezet a gyerekeknek tevékenységeikben, biztosítsuk számukra sokkal szélesebb palettáját a tanulási lehetőségeknek. Mindezzel száz százalékig egyet értek. Ugyanakkor, a könyvben többször megjegyzi, ahogy sokan a tanítás-tanulás szabadságát és változatosságát hirdetők közül váltig állítják, hogy a tanárnak sosem szabad feladni felelősségét és tekintélyét. Ez ugyan nagyon józanul és praktikus hangzik, de a probléma sokkal összetettebb annál, mint hogy ennyivel le lehessen rendezni.

Herndon a „Túlélés a szülőházában” c. könyvében rámutat, hogy a tekintély effajta őrizgetése nehéz és feszültségekkel teli helyzetbe hozza a tanárt. A tekintélyért (a szó kényszerítő értelmében), a parancsosztogatásra való jogért bizony nagy árat kell fizetni. Ha mondhatjuk, hogy elvesztünk valamit, amikor lemondunk tekintélyünkről, akkor azt is mondhatjuk, hogy elveszítünk valamit akkor is, ha megtartjuk azt. A könyvben egy nagyon eredményes kísérletről számol be, amelyben egy San Fransisco-i gimnázium gyerekeit tanította; ezt az osztályt tekinthetjük egy nyílt oktatást alkalmazó tehetséges tanár etalon osztályának is.

Mindenféle elképesztő projektmunkába vont a gyerekeket, akik mindezeket hatalmas lelkesedéssel és energiával teljesítették. Mindenki elégedett volt, diák, tanár, hivatal, és mindenk fölött maga Herndon is. Így aztán ő és kollégái tervbe vettek egy kreatív művészeti kurzus indítását, mely

választható lett volna, ahol nem lett volna osztályzás, kényszer, fenyegetések, jelenléti ív, semmi az átlagiskola nyűgeiből. Biztosra vették, hogy egy ilyen kurzuson a gyerekek megtennék ugyanazokat a dolgokat, amiket a normál órákon, és hogy mivel ez a kurzus inkább a lelkesebb és kreatívabb gyerekeket vonzaná, még annál sokkal többet is. Ebben reménykedtek. De aztán kiderült, hogy hiába. A gyerekek nem csináltak semmit.

„Egy idő után Frank és én a totális kétségbeesés határán, elkezdtünk töprengeni azon, mi volt a hiba, miért működött a dolog olyan jól a normál osztályban, és itt egyáltalán nem. Miért volt az, hogy a gyerekek szerették a sok újdonságot a normál osztályban? Hát, csak azért, mert sokkal izgalmasabb volt az átlag tananyagnál. Ha írhat valaki újságot Tutanhamon kedvenc balzsamozó-embere nevében, persze, hogy a szokásos unalmas tankönyvíví szövegeknél izgalmasabbnak találja.

De ez csak a normál osztályokban működött, ahol egyrészt kötelező volt jelen lenni, másrészt pedig ha már ott volt valaki, akkor csinálnia is kellett valamit, mert különben kapott egy nagy egyest. De ha ezt a két feltételt eltüntetjük a föld színéről, ahogyan az Frank és én teljesen jóhiszeműen tettük, akkor aztán meglátjuk, mi a valóság. (a dőlt Holttól származik)”

Egy idő után Herndon és társa, Frank úgy határoztak, visszaállítják tanári tekintélyüket, és adtak egy kis lelki fröccsöt a gyerekeknek. Mivel senki nem csinált semmit, ezért kiadtak egy csomó házi feladatot. Egyből kitört a parasztlázadás. A legtöbb diák közölte, hogy többet nem jön erre a kurzusra. De a legelkeserítőbb az volt, hogy az a kevés gyerek, aki addig még csinált is valamit önszántából, most közölte, hogy ha kötelező lesz, akkor leteszik a lantot. Három lány, akik színes irodalmi kiadványt írtak, panaszkodni kezdett, hogy rajtuk kívül senki a tollát se emelte fel. Herndon erre megkérdezte, hogy jobb lenne-e nekik, ha mindenki írna bele valamit. Nem, közölte a főszerkesztő, ha kötelező

jelleggel csinálnák, akkor az újság nem lenne jó tőle. Vagy lenne egy jó kis újságjuk, vagy lenne egy olyan, amibe mindenki ír valamit, de a kettő egyszerre nem megy. Most akkor melyiket választaná? – kérdezte a lány Herndontól. Herndon és Frank is a jó újságot választotta.

A kurzus folyt tovább a maga medrében. A diákok többsége csak lebzelt az órákon. Viszont a végén az újság nagyon jól sikerült, és minden alkalommal, amikor új számmal rukkoltak elő, egyre több és több gyerek jelentkezett munkára. Az ő újságjuk volt. Ám a felnőtt világban nagyon kevés az olyan ember, aki magáénak érzi azt, amin dolgozik. „Engem ne is kérdezz – szól a szokásos szellemeskedés – én csak itt dolgozom!” Vagyis: azért fizetnek, hogy csináljak valamit, amit más szab meg, nem is érdekel, mi értelme van, vagy milyen lesz a végeredmény. Egy bonyolult technokrata világtól nem is várhatunk sokkal többet. Nagyon sokat írtak-szóltak már arról, hogyan hanyatlak a munka minősége, a társadalom szinte minden szintjén.

Megvesszük a holmikat, de egyre hamarabb romlanak el, és egyre kevésbé találunk embereket, akik meg tudják javítani azokat. Vannak, akik szerint ez nem fontos, hiszen, amit az ember nem képes megcsinálni, azt majd a gépek elintézik. Ez az érvelés azonban több helyen hibázik. A gépek megléte nem garancia a jobb minőségre vagy szolgáltatásra. Gépjárműveinket manapság már nagyobb részben készítik gépek, mint emberi kezek, de ez sem garancia a jobb minőségre. Hiába terjeszkedik a számítógép hatásköre minden területen, a hibalehetőségek is ezzel párhuzamosan növekednek, ráadásul még szinte teljesen kijavíthatatlan hibák is felmerültek. Sok helyen a telefonszolgáltatás automatizált, amitől drágább lett, de jobb nem.

Egy ilyen társadalom hihetetlen nehézkessé válik, a munkát, amit régen egyszerűen és közvetlenül végeztek el, azt most bonyolult, költséges kerülőutakkal övezett módon végzik el. A gépek, amik az emberi erőt voltak hivatva helyettesíteni,

lerobbannak, és javításuk egyre nehezebb és nehezebb lesz. Ahogy azt Paul Goodman már régen kifejtette, egyre inkább olyasmiktól válunk függővé, amit nem érhetünk el, nem láthatunk, és nem érthetünk meg. Ezzel egyetemben, ahogy a társadalom bonyolódik, egyre sebezhetőbbé is válik, egy parányi hiba hatalmas káoszt okozhat, pl. egy durrdefekt a tömött autópályán kilométeres sorokat okozhat, vagy elég egy kis áramszünet valahol, és egész körzetek szenvedhetnek a vaksötétségtől. Egy dolog biztosan elmondható: az embereknek muszáj valahova odatenni magukat szívvel-lélekkel, legyen az munka, vagy játék, fizetett tevékenység, vagy önkéntes. Meg kell találniuk, mi az, amit igazán csinálni akarnak, és azt képességeikhez mérten a lehető legjobban csinálni.

Amit Herndon hangsúlyoz, és én is, hogy addig senki nem lesz képes megtalálni, mi az, amibe bele tudja adni szívét-lelkét, amíg azt mások diktálják neki. Az ilyesfajta ráatalálás csak saját elszánás eredménye lehet. Mikor fogjuk végre megadni ezt a lehetőséget a gyerekeinknek?

- John Holt: Három félrevezető metafora
- John Holt: Gyerekek bírósága egy fekete többségű szabad iskolában a 70-es években
- Juhász Vera: John Holt Túlélés vagy tanulás? c. könyvéről

fordította: Miskolczi Zsuzsanna és Fóti Péter